Әсл актјор ојуну, ролун тәчәссүмү бир просес кими мүшкүл ишдир. Бәлкә дә бә'зи актјорларын ојунунда бу проблем чох асан көрүнүр. Бәли, заһирән бу, бәлкә дә беләдир... Лакин әслиндә чәтин, сон дәрәчә ағыр, шәрһи бир мәгаләјә сығышмајачаг чидди сәнәт просеси һагда кениш сөһбәтдир.

Мирзаға Әлијевин ифа тәрзи һеч бир актјорун ојунуна бәнзәмәди. Һеч ким онун ојунуну тәкрар етмәди. Актјор ојунуну гијмәтләндирәнләр вә сәнәт адамлары үчүн онун јаратдығы образлар фәтһедилмәз зирвә олараг галды. Мирзаға Әлијев фөвгәл'адә бир истеʼдад, әсл сәнәт ашиги, халгынын инандығы, е'тибар бәсләдији е'чазкар сәнәткардыр.

Дедикләримиз ССРИ халг артисти Мирзаға Әлијевин кино фәалијјәтинә аид хырда епизодлардыр. Бунунла бәрабәр Мирзаға Әлијевин јарадычылығы бир даһа сүбут едир ки, кино сәнәтимиз өмрү боју театр актјоруна архаланыб.

Әдәбијјат

1. *Рзајева-Бағырова Р.* Тарзән Мирзә Фәрәч һаггында хатирәләр.—Бакы: Ишыг, 1986.
2. Гејд мүәллифиндир.
3. *Гулубәјов Ә.* Совет Азәрбајчанын киносу.—Бакы: Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты, 1958.

Н. Садыхов

МИРЗАГА АЛИЕВ В КИНО

В статье говорится о деятельности замечательного актера, народного артиста СССР Мирзага Алиева в кино.

Автор статьи, основываясь на высказываниях и документах, т. е. кинолентах раскрывает суть некоторых образов, созданных М. А. Алиевым как в немом, так и в звуковом кинематографе. На примере актерского материала вскрываются характерные черты его мастерства.

На конкретных примерах, а именно, образах Моллы («Во имя бога»), Гаджи Кара («Гаджи Кара»), заведующего ЗАГСа («Игра в любовь»), Самандара («Алмас») анализируются эти роли и приводится ряд ярких деталей, достойных крупного мастера кино, подтверждается высокое исполнительское мастерство М. А. Алиева. Подчеркивается, что уже в дебютной роли в кино проявилось яркое дарование актера, характерное и для последующих его ролей в кино.

Раскрывая все это, автор статьи высказывает принципиальную мысль, что у самых истоков национального кинематографа находилось мастерство театрального актера.

АЗӘРБАЈЧАН ССР ЕЛМЛӘР АКАДЕМИЈАСЫНЫН ХӘБӘРЛӘРИ
Әдәбијјат, дил вә инчәсәнәт серијасы, 1989, № 2

ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
Серия литературы, языка и искусства, 1989, № 2

ТӘНГИД ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

ИКИ ГҮТБҮН ВӘҺДӘТИ

XX әсрин әвәлләри Азәрбајчан реалист әдәбијјаты илә мүтәрәгги романтизм ичтимаи-сијаси вә идеја-естетик мәсәләләрин әсас истигамәтләриндә говушуг шәкилдә инкишаф етмишдир. Чүнки дөврүн һәм реалист, һәм дә романтик сәнәткарлары өзләринин әдәби-ичтимаи фәалијјәтләринин бүтүн саһәләриндә заманын тәләбләринә чаваб вермәјә чалышырдылар. Белә ки, зүлм вә әдаләтин тәнгиди, һуманизм вә тәрәггијә чағырыш, милли гырғына гаршы е'тираз вә бејнәлмиләлчилијин тәблиғаты, синфи әдаләтсизлијә, ичтимаи бәрабәрсизлијә нифрәт, ингилаби демократик фикир вә һәрәката рәғбәт вә чағырыш, вәтәнпәрвәрлик идејасы, мaариф вә мәдәнијјәтин тәрәггиси уғрунда әмәли фәалијјәт дөврүн габагчыл фикирли сәнәткарларынын әсас мараг даирәсинә дахил иди. Онлары әдәби-естетик категоријанын говушуглугу да бирләшдирирди. Бири романтик-реалист идисә, дикәри реалист-романтик иди. Бу сәнәткарлары говушдуран идеја-бәдии амилләрдән бири дә онларын маарифчи-реалист әдәбијјатын чешмәсиндән су ичмәләри, бир чох һалларда бу әдәбијјатын дајагларына сөјкәнмәләри иди.

Азәрбајчан реалист әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәси, ингилаби сатира әдәби мәктәбинин баниси вә бајрагдары М. Ә. Сабирлә танынмыш романтик шаир А. Сәһһәтин ичтимаи-сијаси вә әдәби-естетик бахышлары бир чох чәһәтдән јухарыда сајдығымыз нөгтәләрдә бирләширди. Һәр ики сәнәткары шәхси достлуг әлагәләри дә бир-биринә бағлајырды. Сабирлә Сәһһәт мәсләк досту кими өмүрләринин сонунадәк бир-биринә садиг галмышлар; Сәһһәт өз шаир достунун вәсијјәтләрини, јарымчыг галмыш арзуларыны (китабынын нәшри вә с.) һәјата кечирмәк үчүн гаршыја чыхан бүтүн чәтинликләрә мәрдликлә синә кәрмишдир. Сонракы илләрдә Сабирин аиләсинә Сәһһәтин көстәрдији гајғы вә диггәтлә әлагәдар фактлар вардыр.[1] Сабирлә Сәһһәти бирләшдирән чәһәтләрдән бири дә онларын һәр икисинин мәктәбдарлыгла мәшғул олмаларыдыр. Мәткәбдарлыгла мәшғул олмалары исә онларын маарифчи бахышлары илә даһа чох бағлыдыр. Маарифчи дүнјакөрүшүнә көрә исә милләтә хидмәт көстәрмәјин әсас јолу онун маарифләндирилмәсидир. Сәһһәт А. Насеһә мәнзум мәктубунда бу фикри ифадә едәрәк јазырды:

Фикримиз тәрбијеји-милләтдир,
Гәсдимиз милләтә бир хидмәтдир.

XX әср Азәрбајчан әдәбијјатынын һәм реалист, һәм дә романтик голунун идеја бағларынын әсасында маарифчилик дүнјакөрүшү дә дурурду. Буну дөвр, мүһит тәләб едирди. Одур ки, бу дөвр Азәрбајчан әдәбијјатынын сималарынын әксәријјәти, о чүмләдән Сабирлә Сәһһәт әдәби вә ичтимаи фәалијјәтләриндә маарифчи кими чалышырдылар.

Тәсадүфи дејил ки, Азәрб. ССР ЕА-нын мүхбир үзвү Камал Талыбзадәнин тәртиб етдији «М. Ә. Сабир, Аббас Сәһһәт. Сечилмиш әсәрләри» китабына* һәр ики мүәллифин мәктәб вә маарифлә бағлы олан, өзүндә маарифчи бахышлары әкс етдирән әсәрләри топланмышдыр. Азәрб. ССР ЕА-нын мүхбир үзвләри Ә. Мирәһмәдовла, К. Талыбзадәнин китаба јаздыглары «Мәсләкдаш шаирләр» адлы мүгәддимәдә дә һәр ики шаирин һәм әмәли фәалијјәтләриндә, һәм дә бәдии јарадычылыгларында маарифчилик хәттинин, мәктәбдарлығын апарычы истигамәтләрдән олмасы диггәт мәркәзинә чәкилмишди.

Сабир тәнгиди реалист әдәбијјатын көркәмли нүмајәндәси, ингилаби сатиранын баниси кими даһа чох ичтимаи һәјатын ејбәчәрликләрини диггәт мәркәзиндә сахлајыб. Сәһһәт мүтәрәгги романтизмин танынмыш нүмајәндәси кими тәбиәтлә бағлы олса да (рәссам да онларын јарадычылыгларынын бу чәһәтини нәзәрдә тутараг Сабирин шәклини ичтимаи һәјат—шәһәр, Сәһһәтин шәклини исә тәбиәт фонунда чәкмишдир), һәр ики сәнәткарын јарадычылығы халгын, милләтин тәрәггиси, вәтәнин лаләзара чеврилмәси уғрунда чалышан вәтәндаш-шаир јанғысынын габарыг тәзаһүрү кими

[1] Бах: «Игбал» гәзети 1912, 25 декабр, № 245; 1913, 17 јанвар, № 263 вә с.

* Тәртиб едәни К. Талыбзадә, мүгәддимә мүәллифләри Ә. Мирәһмәдов, К. Талыбзадә.

диггәти чәлб едир. Лакин бу јанғы Сабирдә ичтимаи һәјатын ејбәчәрликләринин тәнгид һәдәфинин мәркәзинә чәкилмәси шәклиндә мејдана чыхырса, Сәһһәт јарадычылығында даһа чох романтик планда вә тәбиәт тәсвирләринин фонунда әкс олунур. Ону да гејд едәк ки, реалист әдәбијјатын, молланәсрәддинчиләрин вә билаваситә Сабирин тә'сири илә Сәһһәт јарадычылығында сонралар сатираја мејл гүввәтләнмиш вә шаирин «Кәлинијјәт» сатиралары» мејдана чыхмышдыр. Өзүнүн әдәби нәзәри көрүшләриндә Сабир јарадычылығына, үмумијјәтлә, реалист әдәбијјата јүксәк гијмәт верән Сәһһәт јарадычылығында үзә чыхан бу јени кејфијјәт тәкчә бу ики мәсләкдашын әмәли шәкилдә бағлылығыны билдирмәклә галмајыб, үмумијјәтлә, XX әсрин әввәлләри Азәрбајчан реалист әдәбијјаты илә мүтәрәгги романтизминин вәһдәтини көстәрмәк вә демократик ичтимаи фикрин башында дуран молланәсрәддинчиләрин әдәби-ичтимаи мүһитдәки нүфузуну вә тә'сир күчүнү әкс етдирмәк бахымындан да әһәмијјәтлидир. Бунунла belә реалистләрә, о чүмләдән молланәсрәддинчиләрә романтикләрин көстәрдикләри тә'сири дә унутмаг олмаз. Тәкчә А. Шаиг. А. Сәһһәт вә М. Ә. Сабирин ајрылыгда јаздыглары «Јад ет!» ше'рләринин јаранма тарихини хатырламаг вә Сабирин һәмин әсәриндә романтик хәттин апарычылығыны е'тираф етмәк кифајәтдир. Бураја Сабирин Ә. Чәннәти, Һ. Камал, М. Һади вә башга романтик сәнәткарлара јаздығы чаваб сатираларындакы романтик руһун габарыглығыны вә Сабирин романтик-реалистлијини дә әлавә етсәк, фикримизә шүбһә јери галмаз. Һәр ики шаирин јарадычылығында кәнч нәслин тәрбијәсинә һәср едилмиш бир сыра әсәр вардыр. Бу ше'рләр дә ајры-ајры мүәллифләрин гәләминә мәхсус олса да, мөвзу вә идејача чох јахындыр. Мәсәлән, Сабир «Агачларын бәһси», «Ушаг вә пул», «Һөрүмчәк вә ипәк гурду» вә с. әсәрләр гәләмә алдығы кими, Сәһһәт дә «Күлләрин бәһси», «Оғру вә анасы», «Гарышга вә милчәк» вә с. ше'рләр јазмышдыр. Адларындан да көрүнүр ки, бу әсәрләрин мөвзусу вә идејасы бир-биринә чох јахындыр. Лакин идејанын бәдии ифадәсинә кәлдикдә биринчидә реалист, икинчидә романтик метод апарычыдыр. Бурада сәнәткар фәрдилији вә о сәнәткарын мәхсус олдуғу әдәби метод бахымындан фәрг олса да, ичтимаи идеја вә мөвзу вәһдәти мөвчуддур.

Мәсәлән, Сабирин «Ширван» сатирасында тәрәгги вә инкишафдан узаг әталәт вә сәфаләтин һөкм сүрдүјү ичтимаи мүһит ифша һәдәфинә чеврилдији кими, һәмин мөвзу Сәһһәтин «Өлү шәһәр» әсәриндә дә бәдии тәдгигат објекти сечилмишдир. Һәр ики мүәллиф Шамахынын мәктәб, китабхана-гираәтхана, клуб вә башга мәдәни-маариф очагларындан хали олдуғу һалда, мејхана, чајчы, чыхырчы дуканлары илә долу олдуғуну, әһалинин исә бу әталәт вә сәфаләт јувасында руһсуз бир варлыға чеврилдијини үрәк ағрысы илә тәсвир етмишдир. Лакин «Ширван» сатирасында реал аләм сабиранә руһла сатирик ифша һәдәфинә чевирдији вә шаир-вәтәндаш кәдәри бу гәһгәһәләр фонунда габарыглығы илә чанландығы һалда, «Өлү шәһәр»дә објектив аләмин тәнгиди бәдии тәгдиметмәдән доғур. Өзү дә бу әсәрдә өлдүрүчү гәһгәһәләр әвәзинә кәдәрли, романтик мүәллим «мәни» көрүнүр.

Сәһһәтин китабда верилән тәрчүмәләри дә ону һәм романтик, һәм дә маарифчи көрүшлү сәнәткар кими сәчијјәләндирир.

Сабирин Шамахы газысынын өлүмүнә јаздығы «Еј мүсибәтзадә диндашларым, етдикчә нәзәр» мәрсијәсинин бурада верилмәси исә һәм китабын серијасы, һәм дә шаирин маарифчи бахышлары илә ујушмур.

Китабда верилән рәнкли шәкилләр Сабир вә Сәһһәтин ајры-ајры әсәрләринин мөвзулары үзрә чәкилмәклә мараглыдыр. Лакин «Гөвси-гүзеһ» рәсминдә чәмәнликдә верилән сүфрә, сәмәни кими деталлар артыг көрүнүр. Бунларсыз да таблода баһар фәсли вә јаз јағышындан сонракы ајдын вә гуршаглы сәма һаггында долғун тәсәввүр јараныр.

Бүтөвлүкдә китаб һәм һәр ики шаирин маариф, мәктәб вә үмумијјәтлә маарифчиликлә әлагәдар көрүшләрини әсасән әһатә етмәклә, һәм Сабирлә Сәһһәтин ики дост, романтик-реалист вә реалист-романтик сәнәткар кими, ичтиман-мә'нәви јахынлығыны, һәм дә Азәрбајчан поезијасынын реалист вә романтик гүтбләринин вәһдәтини бир даһа тәсдиг етмәк бахымындан гијмәтлидир.

Алхан Мәммәдов

АЗӘРБАЈЧАН ССР ЕЛМЛӘР АКАДЕМИЈАСЫНЫН ХӘБӘРЛӘРИ
Әдәбијјат, дил вә инчәсәнәт серијасы, 1989, № 2

ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
Серия литературы, языка и искусства, 1989, № 2

ТӘНГИД ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

ШӘКИНИН МЕ'МАРЛЫГ АБИДӘЛӘРИНИН МҮАСИР ПРОБЛЕМЛӘРИ

Сон илләрдә ССРИ-дә ме'марлыг јарадычылығына диггәти артырмаг, абидәләрин мүһафизәси вә бәрпасы ишләрини күчләндирмәк үчүн мүвафиг гәрарлар гәбул едилмишдир. Сов. ИКП МК вә ССРИ Назирләр Советинин 19 сентјабр 1987-чи ил тарихли гәрары да ичтимаијјәтин гүввәсини бу саһәләрдә сәфәрбәр етмәјә чағырыр.

Азәрбајчан ССР Елмләр Академијасында да бу саһәдә мүәјјән иш көрүлмүшдүр. «Елм» нәшријјаты Азәрб. ССР Елмләр Академијасы академики Ә. Р. Саламзадәнин вә сәнәтшүнаслыг доктору, республиканын әмәкдар ме'мары К. М. Мәммәдзадәнин биркә јазмыш олдуглары «Шәки ханларынын сарајы» (1986) вә «Шәки ме'марлыг абидәләри» (1987) китабларыны чапдан бурахмышдыр. Һәр ики китабын да гајәсини тарихи кечмишимизин шаһиди вә иштиракчысы, бу күнүмүзү зинәтләндирән ме'марлыг абидәләримизә гајғынын артырылмасы тәшкил едир. Һәр ики әсәрин елми редактору Азәрб. ССР ЕА-нын академики, ССРИ Халг ме'мары, Сосиалист Әмәји Гәһрәманы М. Ә. Һүсејновдур.

Нәфис тәртиб едилмиш бу китаблар ме'марлара, сәнәтсевәрләрә, Азәрбајчан шәһәрләринин ме'марлығы илә марагланан кениш охучу күтләсинә јахшы һәдијјәләрдир десәк сәһв етмәрик.

Һәгигәтән дә Шәки Азәрбајчанын тарихи шәһәрләри ичәрисиндә өзүнәмәхсус јер тутур. Бүнөврәсини бизим ерамыздан әввәл VII әсрдә* сакларын гојдуғу күман едилән бу гәдим шәһәрин симасында бир дамла шәффаф суда көз көрән әтраф дүнја әкс олундуғу кими, Азәрбајчан милли ме'марлығынын мәһәлли хүсусијјәтләрин, халгын ичтимаи-игтисади-бәдии, емосионал-естетик, психоложи-етик дүшүнчәләри әкс олунуб дашлашараг бизә кәлиб чатмышдыр. Шәки улу әчдадларымызын бизә гојуб кетдикләри ме'марлыг инчиләриндән биридир. Ата лајласы кими һәзин, ата өјүдү кими мәтин бәдии-ме'марлыг принсипләри бизи дүшүндүрүр, данышдырыр. Бурада бајатыларымыз кими һәр дашын, һәр дамын, һәр күчәнин, һәр мәһәлләнин өз симасы, өз ады, дикәрләринә бәнзәмәјән өз тарихчәси вар. Ону јада салаг ки, бурада бир-биринин ејни олан ики бина, һәјәт, јол, далан, күчә јохдур. Буна көрә дә Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин 1967-чи ил 24 нојабр тарихли гәрары илә шәһәрин тарихи мәһәлләләринин «Јухарыбаш» адланан һиссәси ме'марлыг горуғу е'лан едилмишдир.

Һәр бири 9 чап вәрәгәсиндән чох олмајан бу китабларда мүәллифләр чох бөјүк заман диапозонуну әһатә едиб, Шәкинин јаранма тарихи, Шәки галасынын әсасынын гојулмасы, шәһәрин јашајыш мәһәлләләринин јаранмасы вә инкишафы илә охучулары таныш едирләр. Бу китабларда Шәкинин Хан сарајындан вә башга тикилиләриндән, јашајыш, ичтимаи дини биналарындан, мүһәндис гурғуларындан, гәср вә галаларын ме'марлыг-бәдии хүсусијјәтләриндән сөз ачылыр. Шәһәрин ме'марлыг планлашдырма вә һәчм-мәкан композисијасы әлагәли шәкилдә ишыгландырылмышдыр. Һеч дә тәсадүфи дејилдир ки, мүәллифләр китабын бирини Шәки Хан сарајына һәср етмишләр. Шәки Хан сарајы Азәрбајчанын орта әср ме'марлығынын инчиләриндән биридир. Назим Һикмәт демишкән «Әкәр Азәрбајчанын башга гәдим бина危лары олмасајды, дүнјаја тәкчә Шәки Хан сарајыны көстәрмәк бәс едәрди». Бу сарај ме'марлыгла тәтбиги сәнәт нүмунәләринин һармоник узлашмасына даһијанә нүмунәдир.

«Шәкинин ме'марлыг абидәләри» Шәки рајонунун ме'марлыг абидәләринә һәср олунмуш илк әсәрдир. Охучунун диггәтини китабда узун илләрин зәһмәти сајәсиндә топланмыш чохлу фактик материал чәлб едир.

Мүәллифләрин тарихи сәнәдләрдән, елми терминләрдән истифадә етмәсинә бахмајараг, сәрбәст ифадә тәрзи диггәти чәлб едир. Шәки Хан сарајы комплек-

* *Страбон.* География. XI кн. — М., 1879; *Тревер К. В.* Очерки по истории и культуре Кавказской Албании VI в. до н. э.—VII в. н. э. — М.—Л., 1959, с. 49; *Алиев И.* История Мидии. I т. — Баки, 1960, с. 230; *Исмаіылов М.* Шәки.—Бакы, 1982, с. 4.